

ЕКСПЕРТИЗА ЯК ФОРМА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

EXAMINATION AS A FORM OF USE OF SPECIAL KNOWLEDGE IN CIVIL PROCESS

Поліщук М.Г., к.ю.н.,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

У кожній демократичній державі захист прав і свобод людини і громадянина є вирішальним під час здійснення правосуддя. Основним етапом під час здійснення правосуддя є етап доказування, який закріплений на законодавчому рівні.

Стаття присвячена висвітленню однієї такої з актуальних тем, як судова експертиза. Судова експертиза має найважливіше місце у цивільному судочинстві, призначається у спраху у сфері цивільного судочинства, вирішення яких складає компетенцію цивільних судів.

Останнім часом наука і техніка розвивається дуже швидко, тому під час розгляду цивільних справ все частіше застосовується спеціальні знання, які відіграють велику роль під час розгляду та вирішенні справ в суді, завдяки проведенню якісної експертизи, суд ухвалює законні та обґрунтовані судові рішення. Спеціальні методи, прийоми, які використовуються для проведення судової експертизи, сприяють встановленню обставин, які мають значення для справи. Розвиток інституту судової експертизи постійно змінюється, удосконалюється та врегульовується.

Інститут експертизи має давні коріння, деякі дослідження проводились в 60 роках і у свій час були закріплені ЦПК України, тому окремі висловлення в них наукові положення та рекомендації втратили свою актуальність, а деякі й досі залишаються суперечливими.

Судова експертиза покликана своїми спеціальними методами, прийомами та засобами сприяти встановленню обставин, що мають значення для справи. Тому не випадково Цивільним процесуальним кодексом України врегульовано порядок призначення та проведення судової експертизи, визначено процесуальний статус експерта, висвітлено особливості дослідження висновку експерта та інше.

Експертні завдання, об'єкти експертизи, методи та методики експертного дослідження не залежать від процесуальної процедури, а визначаються родом та видом судових експертиз. Закон України «Про судову експертизу» закріпив загальні основи державної експертної діяльності – незалежно від виду судочинства, в ході якого застосовують експертні знання.

Потреба детального вивчення експертизи як форми застосування спеціальних знань та вдосконалення регулювання інституту експертизи обумовлює актуальність теми наукової статті.

Ключові слова: судова експертиза, експерт, судові рішення, спеціальні методи, інститут судової експертизи.

In every democracy, the protection of human and civil rights and freedoms is crucial in the administration of justice. The main stage in the administration of justice is the stage of proof, which is enshrined in law. The article is devoted to the coverage of one of the relevant topics, such as forensic examination. Forensic examination is of paramount importance in civil proceedings, as it is appointed in disputes in the field of civil proceedings, the resolution of which is the competence of civil courts. Recently, science and technology have developed very rapidly, so when considering civil cases, special knowledge is increasingly used, which plays an important role in considering and resolving cases in court, through quality examination, the court makes legal and reasonable court decisions. Special methods, techniques used for forensic examination, help to establish the circumstances that are relevant to the case. The development of the institute of forensic examination is constantly changing, improving and being regulated. The institute of expertise has long roots, some studies were conducted in the 60s, and at one time were enshrined in the CPC of Ukraine, so some statements in them scientific provisions and recommendations have lost their relevance, and some still remain controversial.

Forensic examination is called by its special methods, techniques and means to help establish the circumstances relevant to the case. Therefore, it is no coincidence that the Civil Procedure Code of Ukraine regulates the procedure for appointing and conducting a forensic examination, determines the procedural status of the expert, highlights the features of the study of the expert's opinion and more.

Expert tasks, objects of examination, methods and techniques of expert examination do not depend on the procedural procedure, but are determined by the type and type of forensic examinations. The Law of Ukraine On Forensic Examination laid the general foundations of state expert activity – regardless of the type of proceedings in which expert knowledge is used.

The need for a detailed study of examination as a form of application of special knowledge and improving the regulation of the institute of examination determines the relevance of the topic of the scientific article.

Key words: forensic examination, expert, court decisions, special methods, institute of forensic examination.

Виникнення та розвиток інституту судової експертизи є невід'ємною частиною цивільного процесуального законодавства України та виконує важливу роль у вирішенні завдань, які стоять перед цивільним судочинством. До них відноситься захист порушених або таких, що оспорується, прав, свобод і охоронюваних законом інтересів громадян, організацій та їх об'єднань, а також охорона державних і суспільних інтересів, попередження цивільних правопорушень.

Питання, які виникають під час розгляду та застосування експертиз, регулюються Законом України «Про судову експертизу», процесуальним законодавством тощо. В Україні прийняті законодавчі акти, які регулюють проведення різних видів експертиз. Законодавство України про судову експертизу складається з низки нормативно-правових актів:

1. Цивільно-процесуальний кодекс.
2. Закон України «Про судову експертизу».

3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз, затв. наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5.

4. Інструкція про проведення судово-медичної експертизи, затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.95 р. № 6.

5. Порядок ведення державного Реєстру атестованих судових експертів, затв. Наказом Міністерства юстиції України від 29.03.2012 № 492/5.

6. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затв. Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5.

7. Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів, затв. Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5.

8. Інші законодавчі акти.

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачено законодавством України про судову експертизу, застосовуються правила міжнародного договору України. Підстави і порядок призначення експертиз у цивільному процесі регламентується статтею

57 ЦПК 9 Закон України «Про судову експертизу» визначає поняття судової експертизи як дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового слідства чи суду [2].

Саме тому дослідження поняття експертизи доцільно продовжити проведенням аналізу законодавчих актів, які в загальному вигляді наводять законодавче визначення поняття експертизи

Закон України «Про судову експертизу» в ст. 1 визначає експертизу (судову) як дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу» експертиза (наукова і науково-технічна) – це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів.[6, 3]. У Інструкції про призначення та проведення судових експертиз, затв. наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 (в редакції наказу від 30 грудня 2004 р. № 144/5) встановлена структура (зміст) письмового висновку експерта, який складається з 3 частин; вступної, дослідницької та заключної [7].

Розглядаючи законодавство та правову літературу, слід зазначити, що поняття судова експертиза це – вивчення доказів та обставин справи, яке проводиться об'язаною людиною в даній галузі та сфері науки, комп'ютерних технологій, мистецтва, і наприкінці дослідження надається висновок з доказів по справі, які вимагає суд, і вимагають для свого вирішення спеціальних знань у сфері науки, техніки, мистецтва або професійного досвіду. Експертиза, як сукупність процесуальних дій, має на меті отримати певний доказ, який є, – висновок експерта.

Судова експертиза – спеціальне дослідження, що призначається ухвалою суду під час розгляду цивільних справ. З урахуванням норм чинного законодавства, які регламентують судово-експертну діяльність, на мою думку, визначення поняття судової експертизи є таким: судова експертиза – це певна діяльність особи, яка володіє спеціальними знаннями та має спеціальний процесуальний статус (є експертом), на підставі ухвали суду або уповноваженого органу (посадової особи), дослідження певних фактів і фактичних обставин справи з метою отримання нових фактичних даних у результаті проведеного дослідження та повідомлення відомостей, які мають значення для справи, що оформляється спеціальним документом – висновком експерта.

Одним із напрямів досягнення мети цивільного судочинства є визначення та закріплення на законодавчому рівні принципу змагальності сторін. Від волі самих сторін по справі залежить участь їх в змагальному процесі. Тобто саме особи по справі повинні піклуватися про доказовий матеріал, якщо їх участь пасивна, це тягне негативні наслідки для сторін, і буде враховано при прийнятті рішення. Повною мірою це стосується й інституту судової експертизи. Особливо це вбачається під час доказування. Процесуальні кодекси розглядають висновок експерта як один із засобів доказування, а судову експертизу – як основний спосіб використання досягнень науки, техніки, мистецтва або ремесла під час здійснення правосуддя [2]. Експертиза значно підвищує надійність і доказову силу зібраних у справі матеріалів, а висновки експертів як джерело доказів забезпечують встановлення об'єктивної істини [2, с. 344]. Певна частина науковців розглядають об'єкт дослідження як об'єкт матеріального світу, тоді як процес та явища слід виключити з об'єкта дослідження, оскільки під предметом як таким розуміють те, на що

спрямовані конкретні дії (перш за все це результат експертизи, підтвердження або спростування припущень, встановлення наявності або відсутності певних підстав), тоді як об'єкт є матеріальною річчю, яка дозволяє провести таке дослідження.

При стрімкому розвитку техніки та науково-технічного прогресу висновок експерта в певній галузі забезпечить реалізацію конституційних гарантій громадян на судовий захист.

Чинне цивільно-процесуальне законодавство передбачає і врегульовує лише одну форму застосування спеціальних знань, результатом якої є експертиза. Сучасна судова практика вказує на велике значення якісно проведеної експертизи, яка завдяки своїм прийомам та способам сприяє встановленню об'єктивної істини. Тобто наскільки грамотно буде зроблений висновок експерта, настільки це буде фундаментальним доказом для прийняття рішення. Результатом проведення судової експертизи в цивільному процесі є висновок експерта, який закон відносить до засобів доказування на підставі частини другої ст. 102 Цивільного процесуального кодексу.

Інститут судової експертизи є складовою частиною цивільного процесуального законодавства України та відіграє суттєву роль у вирішенні завдань, які стоять перед цивільним судочинством. Для даного періоду розвитку цивільного процесуального права є категорична зміна поглядів на сутність і зміст принципу змагальності в цивільному процесі та його нормативного закріплення. Свобода й активність сторін під час судового захисту прав у поєднанні з їх відповідальністю за власні дії передбачає новий погляд на форми реалізації таких традиційних для цивільного процесу принципів як диспозитивність, змагальність за безумовного забезпечення принципу законності. Значення експертизи в цивільному процесі зводиться до такого: висновок експерта є джерелом доказової інформації; за допомогою експертизи з'ясовуються ознаки, походження і причинні зв'язки окремих фактів та механізми їх утворення; експертиза дозволяє визначити час початку та перебіг окремих явищ; експертиза дозволяє вирішити питання про тотожність осіб, предметів, речовин, їх групову належність; експертиза дозволяє виявити склад речовини, дати якісну й кількісну характеристику його елементів; експертиза дає можливість встановити факти, які мають юридичне значення; експертиза допомагає дати правильну юридичну оцінку факту, явищу; експертиза є засобом запобігання правопорушень, а також слугує меті уникнення окремих судових помилок [7; 12].

Але новий цивільно-процесуальний кодекс має ряд питань які потребують доопрацювань.

Експертні завдання, об'єкти експертизи, методи та методики експертного дослідження не залежать від процесуальної процедури, а визначаються родом та видом судових експертиз. Закон України «Про судову експертизу» заклав загальні основи державної експертної діяльності незалежно від виду судочинства, в ході якого застосовують експертні знання. Необхідно закріпити в цивільно-процесуальному кодексі України, а не в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз права осіб, які беруть участь у справі, знайомитися з матеріалами експертизи; графіками, діаграмами, таблицями, ходом експериментів, іншими документами, пов'язаними з проведенням дослідження. Крім цього, пропонуємо закріпити в ЦПК України вимоги до структури висновку експерта, оскільки правильне його оформлення має велике значення для справедливої оцінки даного засобу доказування судом.

Отже, проаналізувавши дослідження сутності та призначення судової експертизи, ми можемо зробити висновок про те, що дана діяльність вкрай важлива для судочинства, а особливо під час розгляду цивільних справ. Тому для підвищення ефективності судово-експертної діяльності потрібно переглянути чинне законодавство, що регулює

дане питання і привести його у відповідність з іншими законодавчими актами для врегулювання розбіжностей. Крім цього, на посаді судового експерта повинні працювати висококваліфіковані працівники, які постійно повинні вдосконалювати свої знання не тільки в тій області, в якій вони працюють, а й цікавитися іншими дослідженнями, насамперед міжнародним досвідом.

Здійснений аналіз дозволяє підвести такий підсумок: висновок експерта – це засіб доказування, який формується експертом в результаті проведеного дослідження, заснованого на застосуванні спеціальних знань. Норми ЦПК потребують деякого вдосконалення, що сприятиме повноті і чіткості правового регулювання використання висновків експертів у цивільному судочинстві

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. З подальшими змінами. *Голос України*. 18 травня 2004 року. № 89.
2. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т.В. Варфоломеева, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров, С.В. Гончаренко, В.О. Попелюшко. Київ : Юрінком Інтер, 2011. С. 504.
3. Словник іншомовних слів. Київ: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії АН УРСР 2005. С. 207.
4. Vasylev, S. (2015). Porivnialnyi tsyvilnyi protses[Comparative civil process]. Kyiv: Alerta (in Ukrainian).
5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (Україна), 08 жовтня 1998, № 53/5. Актуально на 01.08.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
6. Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10.02.1995 № 51/95-ВР (зі змінами та допов.). *Відом. Верхов. Ради України*. 1995. № 9. Ст. 56.
7. Ходанович В.О. Судові експертизи в цивільному судочинстві України. Сучасні проблеми криміналістики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю з дня народження доктора юридичних наук, професора В.П. Колмакова. Одеса : Юридична література, 2013. С. 326–329.
8. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р. № 4038- XII (із змінами та доповненнями). «Інструкція про призначення та проведення судових експертиз». Затверджено наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5.
9. «Науково методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз». Затверджено наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5.
10. Про судову експертизу (Україна), 25 лютого 1994, № 4038-XII. Актуально на 01.08.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
11. Кравченко А.В. Проблеми питання участі експерта в цивільному судочинстві. *Адвокат*. 2011. С. 43–46.
12. Круть О.В. Щодо рецензії на висновок судового експерта та правомірності її використання в судочинстві. *Адвокат*. 2018. № 2. С. 37.
13. Круть О.В. Кому потрібна монополія на судову експертизу? *Адвокат*. 2016. № 5. С. 44–46.